

19. YÜZYIL ŞAİRİ AHMED MAZHAR (HAYATI, ESERLERİ Ve SANAT ANLAYIŞI)

THE 19th CENTURY POET AHMED MAZHAR (HIS LIFE, WORKS AND ART APPROACH)

İncinur ATİK GÜRBÜZ* Öz

Bu çalışma, 19. yüzyıl şairi ve yazarı Ahmed Mazhar hakkındadır. Mazhar, Mecnû'a-i Eş'ârım (1898) adlı bir şiir kitabı ile Gazeteci (1909-10) adlı bir piyes kaleme almıştır. İki eser kaleme almış olmasına rağmen herhangi bir biyografik kaynaktan sanatçıdan bahsedilmemiştir. Bu sebeple doğum ve ölüm tarihleri de dâhil olmak üzere onun hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu bakımdan edebiyat tarihine katkıda bulunmak maksadıyla çalışmamızda Ahmed Mazhar'ın hayatı, eserleri ve sanat anlayışı hakkında çeşitli tespitler ve değerlendirmelerin yapılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle yukarıda isimleri zikredilen eserlerdeki ipuçları değerlendirilerek Mazhar'ın yaşam öyküsü genel hatlarıyla da olsa belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Akabinde de eserlerinden özellikle de Mecnû'a-i Eş'ârım'dan elde edilen bulgular ışığında sanatçının edebî kişiliğiyle ilgili değerlendirmeler yapılmış ve onun gelenekle olan ilişkisi sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk şiiri, gelenek, Ahmed Mazhar, Mecnû'a-i Eş'ârım, Gazeteci

Keywords

Classical Turkish poetry, tradition, Ahmed Mazhar, Mecnû'a-i Eş'ârım, Journalist

Abstract

This work is about the 19th century poet and writer Ahmed Mazhar. Mazhar wrote a poetry book called Mecnû'a-i Eş'ârım (1898) and a play called Journalist (1909-10). Although the artist wrote two works, he did not enter any biographical sources. For this reason, we do not have any information about him, including his date of birth and death. In this respect, it is aimed to make various determinations and evaluations about Ahmed Mazhar's life, works and understanding of art in order to contribute to the history of literature. In this context, firstly, the clues in the works mentioned above will be evaluated and Mazhar's life story will be tried to be determined, albeit in general terms. Afterwards, brief information will be given about his works. Then, in the light of the findings obtained from his works, especially Mecnû'a-i Eş'ârım, evaluations will be made about the literary personality of the artist and his relation with tradition will be questioned.

** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
incinuratik@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-4551-9741
Konya/TÜRKİYE

Gönderim Tarihi: 04/04/2021

Kabul Tarihi: 05/10/2021

GİRİŞ

Ahmed Mazhar ve Eserleri

Son dönem şairlerinden biri olan Ahmed Mazhar hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Ahmed Mazhar'dan bahseden -tespit edebildiğimiz- iki biyografik kaynaktan ilki, Veli Recai Velibeyoğlu'nun 1931-1991 yılları arasında oluşturduğu *Bütün Türk Şairleri* adlı eseridir. Ne var ki eserde şair ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş, sadece bir şiir örneği [25. gazel (bk. Ahmed Mazhar, 1316, s. 50)] kaydedilmiştir (bk. Açıkmese Zeytin, 2014, s. 1264-1265). Şairden bahseden bir diğer kaynağa *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* içerisinde yer alan biyografi maddesidir. Mehmet Arslan tarafından 2014 yılında kaleme alınmış olan biyografide Mazhar'ın eserlerinin içerikleri hakkında kısaca bilgi verilmiş ve sanatçının ölüm tarihinin eserlerinin basımından sonra olması gerektiği belirtilmiştir. Bunlardan başka, şiirleri dolayısıyla iki antolojide (bk. Velibeyoğlu, 1975; Doğan, 2018) ve tiyatrosu vesilesiyle de bazı bibliyografik kaynaklarda ve tematik çalışmalarda Ahmed Mazhar'dan bahsedilmiştir (bk. And, 2014, s. 142; Poyraz & Tuğrul, 1967, s. 5). Ancak bu kaynaklarda da şairle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Yukarıdaki kaynaklarda yer alan bilgiler değerlendirildiğinde şair hakkında bilinenlerin şunlar olduğu görülmektedir: Adı, Ahmed Mazhar'dır. Mazhar mahlasıyla şiirler yazmıştır. Şiirlerini *Mecmû'a-i Eş'ârım* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Ayrıca *Gazeteci* adlı bir tiyatro eseri kaleme almıştır. Bunların dışında onun nerede ve ne zaman doğduğu, nasıl bir eğitim aldığı, mesleğinin ne olduğu, ne zaman öldüğü, nereye defnedildiği bilinmemektedir. Eserlerinde de kimliğini, hayat hikâyesini aydınlatacak net bir kayıt, kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak metinlerdeki kimi ifadelerden hareketle şaire ilişkin -kesin olmasa da- bazı çıkarımlar yapmak mümkün olabilmektedir.

Şiirlerinden hareketle şairin doğum tarihini -yaklaşık olarak- belirlemek mümkündür. Şöyle ki; Ahmed Mazhar, kaleme aldığı şiirleri *Mecmû'a-i Eş'ârım* adlı eserde toplamıştır. Bu eserde II. Abdülhamid (1842-1918) ile ilgili ikisi cülûsiyye ve ikisi medhiyye olmak üzere dört kaside mevcuttur. Şiirlerde herhangi bir tarih bulunmamakla birlikte, tarihlenebilecek bir olayı konu edindikleri için en azından cülûsiyye kasidelerinin yazıldıkları dönemi belirlemek mümkündür. Mevcut bilgiler, şiirlerin yazılış tarihini belirlemek için yeterli değilse de¹ en azından II. Abdülhamid'in

¹ "Cülûsiyye Der-Hakk-ı Pâdişâh-ı Zamân Hazret-i Abdü'l-Hamîd Hân Tûle'llâhu Ömrehû" [8. şiir (bk. Ahmed Mazhar, 1316, s. 18-21)], "Rûz-ı Cülûs-ı Hazret-i Hilâfet-Penâhî" [9. şiir (bk. Ahmed Mazhar, 1316, s. 22-24)] başlıklı kasidelerde herhangi bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Başlıklarından hareketle ilk olarak akla bu şiirlerin II. Abdülhamid'in cülûs tarihinde yazıldığı gelmekle birlikte şiirlerde tarih kaydının bulunmaması, bu düşüncüyü şüpheli hâle getirmektedir. Nitekim şairlerin II. Abdülhamid'in doğum ve tahta çıkış "yıl dönümleri" münasebetiyle de şiirler yazdıkları ve hükümdara sundukları bilinmektedir. Söz konusu şiirler bu ihtimal bağlamında incelendiğinde, yıl dönümü kutlamaları için yazılan şiirlerin "Tebrik-i Sâl-i ..., Târîh-i Sâl-i ..." şeklindeki başlıklarına ve içeriklerine bakıldığında cülûsiyye vurgusundan çok, yıl dönümü vurgusunun yapıldığı dikkati çekmektedir (Örnekler için bk. Doğan, 2018). Nitekim Muallim Nâcî'nin "Cülûsiyye" başlıklı şiirini R. 16 Ağustos 1306/M. 28 Ağustos 1890 tarihinde yazmış olması (bk. Doğan, 2018, s. 236-238) bu konudaki şüphelerimizi haklı çıkarmaktadır. Zira başlık, şiirin padişahın tahta çıkış tarihinde yazıldığını düşündürürken altındaki

tahta çıktığı 31 Ağustos 1876 tarihinden sonraki bir dönemde yazıldığı söylenebilir. İç kapağındaki basım bilgilerinden hareketle eserin “ilk kez” H.1316/M.1898² yılında basıldığı anlaşılmaktadır. Eser için bir takriz yazmış olan Kemal Paşazade Said Bey (1848-1921), bu takrizde Ahmed Mazhar’ın yaratılışında var olan yeteneğin büyük bir şairlik potansiyeline işaret ettiğini ve onun gelecekte çok yetenekli büyük bir şair olacağına inandığını söyler [9-11. beyitler (bk. Ahmed Mazhar, 1316, s. 4)]. Takrizi kaleme aldığı zaman kendisi elli yaşında olan Said Bey’in bu ifadeleri sarf ettiği kişinin yirmili ya da en geç otuzlu yaşlarda olduğu tahmin edilebilir. Nitekim Ahmed Mazhar (1316, s. 5) da eserin mukaddimesinde kendisini “nev-heves” bir şair olarak tanımlamış, *Mecmû’a-i Eş’ârım*’ın kendisinin ilk eseri olduğunu ve içindeki şiirleri de çocukluk döneminde yazdığını kaydetmiştir. Şairin kendi eliyle kaleme aldığı bu bilgiler de yukarıdaki tahminimizle uyumludur. Bu değerlendirmeler ışığında şairin 1870’li yıllarda doğduğu söylenebilir.

İkinci olarak *Gazeteci* adlı eserinden de Mazhar’ın ölüm tarihi -yaklaşık olarak- belirlenebilir. R.1325/M.1909-10³ yılında “ilk defa” basılmış olan eserin mukaddime

tarih ise hadisenin on dördüncü yıl dönümünü tebrik etmek için yazıldığını göstermektedir. Mazhar’ın da -yukarıdaki örnekte olduğu gibi- söz konusu cülûsiyye kasidelerini II. Abdülhamid’in tahta çıkış yıldönümlerinden herhangi birisinde yazmış olma ihtimali mevcuttur. Bu durumda, sadece cülûsiyye içerikli olmalarından hareketle bu kasidelerin 1876 yılında kaleme alındığı sonucuna varmak sağlıklı bir tespit gibi görünmemektedir.

² Ahmed Mazhar’ın eserlerinde yer alan tarihlerin hicri mi yoksa rumi mi olduğuna dair bir kayıt yoktur. İlk eseri olan *Mecmû’a-i Eş’ârım*’ın basım tarihi 1316’dır. Bu tarih, hicri olarak hesaplanırsa M.1898-9 yıllarına, rumi olarak hesaplanırsa M.1900-1 yıllarına karşılık gelmektedir. Eserin iç kapağında yer alan Maarif Nezareti’nin 23 Mart [1]314 tarihli ruhsatname kaydının rumi olması, eserin basım yılının da rumi olabileceğini düşündürmektedir. Ancak esere takriz yazmış olan Kemal Paşazade Said Bey’in 20 Kasım 1899 yılında Yemen’e sürgüne gönderildiği ve İstanbul’a ancak Meşrutiyet’in ilanından sonra 30 Ağustos 1908 yılında döndüğü (Beyhan, 1993, s. 185-186) bilgisi göz önünde bulundurulduğunda, matbaa yönetiminin ve kimi şiirlerinden hareketle Sultan Abdülhamid taraftarı olduğu anlaşılan şairin -her ne kadar önemli de olsa- sürgündeki gözden düşmüş (Beyhan, 1993, s. 180) birisinden takriz yazmasını istemesi çok olası görünmemektedir. Bu düşünceden hareketle söz konusu tarihi hicri olarak kabul edip, eserin Said Bey sürgüne gönderilmeden önce, 1898 yılında basıldığı söylenebilir.

³ Mazhar’ın bilinen ikinci ve son eseri durumundaki *Gazeteci*, 1325 yılında basılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Ahmed Mazhar’ın eserlerinde yer alan tarihlerin hicri mi yoksa rumi mi olduğuna dair açık bir kayıt yoktur. Bundan kaynaklanan belirsizlik *Gazeteci* için de geçerlidir. Ancak *Gazeteci*’de yer alan bir cümleden hareketle eserin basım tarihiyle ilgili bu belirsizliği gidermek mümkündür. Nitekim eserde geçen “İttifâk-ı müselles İstanbul’da Bulgaristan lehine tavassut icra ediyorlar, ha?” (Ahmed Mazhar, 1325, s. 10) cümlelerinin bağlamında, esere konu olan gazetenin mütercimlerinden M. Bey, üçlü ittifakın (İtalya-Almanya-Avusturya) İstanbul’da Bulgaristan lehine arabuluculuk yaptığına dair bir gazete haberi okumaktadır. *Gazeteci*’nin 1325 yılında basıldığı göz önünde bulundurulduğunda yukarıda söz konusu edilen tarihteki tek muhtemel olay, Osmanlı ile Bulgaristan arasında Bulgaristan’ın bağımsızlığına ilişkin olarak yürütülen görüşme olmalıdır. II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine Bulgaristan, Ekim 1908’de tam bağımsızlığını ilan etmiş (Burma, 2012, s. 85), 19 Nisan 1909 günü de İstanbul’da Bulgar Krallığı ile Osmanlı Hükümeti arasında İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi imzalanarak Bulgaristan’ın bağımsızlığı tanınmıştır (Şimşir, 1986, s. 368-370). Hicri 1325 yılı, miladi Şubat/Mart 1907 tarihinde başlayıp Ocak/Şubat 1908 tarihinde bitmektedir. Bu tarihler arasında Bulgaristan henüz bağımsızlığını bile ilan etmediğinden söz konusu görüşmenin hicri 1325 yılında yapılmış olma ihtimali yoktur. Rumi 1325 yılı ise miladi Mart/Nisan 1909 tarihinde başlayıp Şubat/Mart 1910 tarihinde bitmektedir. Bu tarih aralığı, yukarıda detayları anlatılan 19 Nisan 1909

bölümündeki ifadelerden (Ahmed Mazhar, 1325, s. 2), eser basıldığında Ahmed Mazhar'ın hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak şairin 1910 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir⁴. Ancak elimizdeki veriler, şairin kesin ölüm tarihini belirlemek için yeterli değildir.

Mazhar'ın doğduğu, yaşadığı mekânlara ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak şiirlerinde Çubuklu, Göksu, Kalender, Hisâr gibi mesire yerlerini zikretmesinden ve baharın gelişiyle birlikte İstanbul halkının evlerinden ayrılıp seyrana çıkmalarından bahsetmesinden [G 1/4, G2/2 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 31)] hareketle onun -en azından hayatının bir döneminde- İstanbul'da yaşadığı anlaşılmaktadır.

Ahmed Mazhar'ın bir gazetenin çalışanları arasında yaşananları işlediği *Gazeteci* başlıklı bir tiyatro eseri kaleme almış olması, -kesin bir bilgi olmamakla beraber- onun da bir gazete çalışanı olabileceğini düşündürmektedir. Dönemin çeşitli gazeteleri üzerinde yapılan katalog taramalarında "Mazhar" imzalı manzum ve mensur çeşitli yazıların bulunduğu tespit edilmekle birlikte, bunlardan herhangi birini çalışmanın konusu olan Ahmed Mazhar'la ilişkilendirebilmek mümkün olmamıştır.

Ahmed Mazhar'ın bu dilde şiir yazacak kadar Farsça bildiği anlaşılmaktadır. Şairin şiirleri arasında bir Hz. Ali methiyesi [4. şiir (bk. Ahmed Mazhar 1316: 33)] ve bir Hz. Hüseyin mersiyesinin⁵ [5. şiir (Ahmed Mazhar 1316: 34)] yanı sıra bir de Mevlana methiyesi [6. şiir (Ahmed Mazhar 1316: 35)] yer almaktadır. Söz konusu şiirlerde Aleviliğe ya da Mevleviliğe ilişkin düsturların yer almadığı, bu şahsiyetlere karşı beslenen sevgi ve saygının işlendiği görülmektedir. Mevcut durumda Ahmed Mazhar'ın mensup olduğu sosyal ya da tasavvufi zümre ile ilgili bir hüküm vermek için yeterince bilgi yoktur.

Eserleri

Ahmed Mazhar'ın -yukarıda da belirtildiği üzere- tespit edebildiğimiz iki eseri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Şirket-i Mürettibiye Matbaası tarafından H.1316/M.1898 yılında 63 sayfa olarak basılmış olan *Mecmû'a-i Eş'ârım*'dir. Kemal Paşazade Said Bey'in manzum bir takrizi ve Mazhar'ın kısa bir mukaddimesiyle başlayan eserde toplam 741 mısradan oluşan 62 şiir yer almaktadır. Bu şiirler, 36 gazel, 6 kaside, 1 kıt'a, 1 muhammes, 7 rubai ve 11 beyitten oluşmaktadır. Hayatının sonraki

tarihindeki görüşmeyle uyumludur. Bu durumda eserin rumi 1325 yılında basıldığı sonucuna varılabilir.

⁴ Mehmet Arslan (2014) da *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* için kaleme aldığı biyografi maddesinde Mazhar'ın eserlerinin basımından sonra ölmüş olması gerektiğini belirtmiştir. Hasan Doğan (2018, s. 406) ise II. Abdülhamid için dönem şairlerinin kaleme aldığı methiyeleri bir araya getirmek amacıyla yaptığı tematik derleme çalışmasında şairin ölüm tarihini -herhangi bir kaynak belirtmeksizin- 1892 olarak kaydetmiştir.

⁵ Mazhar'ın bu şiirleri üzerine İsmail Yıldırım (2021) tarafından yapılmış bir çalışma bulunmaktadır.

dönemlerinde şairin şiir yazıp yazmadığı ve eğer yazdıysa da bunları yayımlayıp yayımlamadığı bilinmemektedir⁶.

Mazhar'ın diğer eseri ise, R.1325/M.1909-10 yılında Asır Matbaası tarafından altmış sekiz sayfa olarak basılmış olan *Gazeteci*'dir. Tek perdelik bir piyes olan bu eserde, - yazarın kendi ifadesiyle- uzaktan pek mesut görünen matbuat camiasında yaşanan bazı talihsizlikler ve tatsızlıklar, komedi tarzında ele alınmıştır. Yazar, mukaddimede - yine kendi ifadesiyle- bir roman yazarak hadiseleri daha ayrıntılı bir şekilde anlatabilecekken, okuyanları ya da izleyenleri eğlendirmek için -yazması daha zor olduğu hâlde- eserini piyes olarak kaleme aldığını belirtmiştir (Ahmed Mazhar, 1325, s. 2).

Edebî Kişiliği

Mecmû'a-i Eş'ârım'da yer alan şiirlerin teknik ve içerik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Ahmed Mazhar'ın klasik şiir kültürüne hâkim olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bir tiyatro metni kaleme almasından ve kendisini roman yazma konusunda da yetkin görmesinden (Ahmed Mazhar, 1325, s. 2) hareketle onun Batılı edebî türlere de vâkıf olduğu söylenebilir.

Ahmed Mazhar'ın şiirleri, şekil özellikleri bakımından klasik Türk şiiri geleneğiyle uyumludur. Şiirlerini kaside, muhammes, gazel, kıt'a, rubai ve beyit gibi klasik Türk şiiri geleneğine ait nazım şekilleriyle kaleme almıştır. Bütün şiirlerinde aruz vezni kullanmıştır. Şiirleri şekil bakımından incelendiğinde Mazhar'ın nazım tekniklerini başarılı bir şekilde uyguladığı söylenebilir.

Mazhar'ın şekil bakımından olduğu gibi içerik ve söyleyiş açısından da gelenekle güçlü bağlar kurduğu dikkati çekmektedir. Onun şiirleri arasında geleneğe uygun olarak tertip edilmiş hemen bütün divanlarda bulunan tevhit, münacat, na't konulu şiirler yer almaktadır. Bunların dışında Hz. Ali ve Hz. Mevlana methiyesi, Hz. Hüseyin mersiyesi gibi dinî içerikli başka şiirler de yer almaktadır. Daha sonra dönemin padişahı II. Abdülhamid için övgü şiirleri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, cülûsiyye kasidesi, biri kudûmiyye kasidesi ve biri de bahariyye kasidesidir. Eserin başından gazellere kadar olan şiirlerin nazım şekillerine göre değil içeriklerine göre düzenlendiği görülmektedir⁷. Hükümdar övgüsünden sonra muhtemelen şairin yakını olan on yedi yaşındaki birinin övgüsünün yapıldığı bir kıt'a yer almaktadır. Son olarak da mütekerrir muhammes nazım şekli ile yazılmış bir şarkı bulunmaktadır.

Mecmû'a-i Eş'ârım'da dinî içerikli ve övgü konulu şiirler de bulunmakla birlikte şiirlerinin büyük bir çoğunluğu aşk içeriklidir. Geleneğe uygun olarak şiirlerin çoğunluğu gazeldir ve gazellerin konusu da genellikle sevgilinin fiziksel ve ruhsal

⁶ Yukarıda da belirttiğimiz üzere, şairin yaşadığı dönemde yayımlanmış olan gazeteler üzerinde yaptığımız katalog taramalarında "Mazhar" imzalı çeşitli şiirler tespit etmiş olmakla birlikte, bunlardan herhangi birini Ahmed Mazhar'la ilişkilendirebilmemiz mümkün olmamıştır.

⁷ Gelenekte övgü içerikli şiirlerin genellikle kaside nazım şekliyle kaleme alınması söz konusudur. Ancak bazı şairlerin kaside kelimesiyle övgü içerikli şiirleri kast ettikleri ve divanlarının başına içeriği esas alarak farklı nazım şekilleriyle yazılmış övgü şiirlerini koydukları görülmektedir (Divan tertibinde içeriğin öncelenmesi ile ilgili değerlendirmeler için bk. Atik Gürbüz, 2011).

özellikleri, âşığın sevgiliye karşı beslediği hislerdir. Sevgiliyle ilgili tasvirlerin çoğunlukla geleneğin sevgili tasavvuruna uygun olduğu söylenebilir. Geleneğin tasavvuruna göre şiiirlerde daima genç, güzel olan ve fiziksel özellikleri itibarıyla en üstün vasıflarla donanmış bir şekilde tasvir edilen sevgili, ruhsal bakımdan âşığa karşı son derece ilgisiz ve acımasız olarak takdim edilir. Âşıksa yine geleneğin kendisine biçtiği role uygun olarak her durumda ve şartta, bütün eziyetlerine rağmen sevgilinin aşkıyla yanıp tutuşur ve ona ulaşmak için her türlü sıkıntıya katlanır:

Perçemin fikriyle her yer sünbülistândır bana
Gül ruhun yâdıyla âlem bir gülistândır bana

Hicr-i rûyunla senin ey Yûsuf-ı Mısr-ı cemâl
Bu serây-ı şâdumânî ayn-ı zindândır bana

Âb-ı Hıızr içsem dahi sensiz bana zehr-âbdır
Nûş-ı zehr etsem elinden âb-ı hayvândır bana

Sensiz ey ârâm-ı cân seyr-i gülistân eylesem
Gonçe peykândır gül-i neşkûfte nîrândır bana

Kalması cismimde Mazhar zât-ı cânım aşkdan
Ol sebebdan yâr için cân vermek âsândır bana [G7 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 35-36)].

Bazı şiiirlerde/beyitlerde ise şairin söylemlerinin farklılaştığı ve -yukarıda kısaca tanıtılan- geleneksel anlayıştan farklı bir sevgili ve âşık portresi çizdiği dikkati çeker. Gelenekteki idealize edilmiş olan, gündelik hayatın yüklerinden uzak, zamandan ve mekândan soyutlanmış, ulaşılmaz sevgili anlayışının -kabaca- 17. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş değişmeye başladığı ve Nedim'le birlikte söz konusu değişimin hızlanıp yaygınlık kazandığı söylenebilir. Nitekim Mazhar'ın bazı beyitlerinde de bu zihniyet değişimine örnek olabilecek bir sevgili anlayışı görülür. Bu çerçevede aşağıdaki beyitlerde yaş ve güzellik üzerinden fiziksel özelliklerle aşk arasında mutlak bir ilişki kuran şair, daha önceleri beğenmediği sevgiliyi, boyu uzamış, yüzü güzelleşmiş bir hâlde görünce ona âşık olur ve onun güzelliğine mecbur olur:

O şûh-ı meh-likânın âh kim mehcûrüyum şimdi
Karîn-i bezm-i ülfetken o bezmin dûrüyum şimdi

Uzanmış kâmetin rûyun güzelleşmiş gel ey dil-ber
Seni sevmezdim ammâ hüsnünün mecbûrüyum şimdi⁸ [G31/1-2 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 55)].

⁸ Bu beyitteki "sevgilinin güzelliğinin mecburu olmak" söyleyişi, Sa'dî mahlasıyla şiiirler yazmış olan 19. yüzyıl şairi İsaade Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi'nin (1803-1866) aşağıdaki dizisinde de yer almaktadır:

Zihniyet değişimiyle birlikte sevgilinin güzelliği, yaşı gibi idealize edilmiş özelliklerinin yavaş yavaş gerçek yaşamın kusurlarıyla ve zamanın yıpratıcılığıyla bozulduğu söylenebilir. Mazhar'ın aşağıya aldığımız şiirinde -yukarıdaki beyitlerin tam tersine- bir zamanlar genç ve güzel olan sevgilinin aradan geçen zamanda gençliğini ve güzelliğini kaybettiği görülmektedir:

Hani o gün ki yüzünde letâfetin var idi
 Lebinde reng ruhunda terâvetin var idi
 Hani o gün ki senin pâyına düşerdim ben
 Benim yanımda senin kadr ü rif'atin var idi
 Nedir bu sende benim şimdi gördüğüm çehre
 Dirîğ böyle degildin melâhatin var idi
 Ne oldu da bana sen pek soguk göründün âh
 Dilimde âteş-i aşkın muhabbetin var idi
 Gözüm mü yoksa yanıldı ya sen degil misin o
 Severdim âh seni ol sabâhatin var idi
 Geçen aceb benim aşkım mıdır cemâlin mi
 Cemâlin olmalı zîrâ ki behcetinin var idi [G30 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 54-55)].

Yukarıdaki şiirin son beytinde, bir zamanlar sevgilinin aşkıyla yanıp tutuşan âşığın duygularının sevgilinin güzelliğini kaybetmesine paralel olarak değiştiği görülmektedir. Her ne kadar âşık bu beyitte söz konusu değişimin sebebine ilişkin bir tereddüt yaşıyor gibi görünse de bu değişimin sebebinin başka bir beyitte daha açık ve net bir şekilde ifade etmektedir. Buna göre güzelliğini ve cazibesini kaybeden sevgiliye hissedilen aşkın azalıp bitmesi şaşılacak bir durum değildir. Yine de âşık, bu tavrının doğruluğundan çok da emin olamayarak haklılığını diğer âşiklere onaylatmaya çalışır:

'Aşkım zevâl bulsa aceb mi ey âşıkân
 Evvelki hüsn ü câzibe-i yâr kalmadı [G35/5 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 59)].

Yukarıdaki örnekler değerlendirilirken her ne kadar sevgiliye odaklanılmış olsa da aynı örnekler üzerinden âşıklık anlayışında da bir değişimin olduğu görülebilir. Geleneksel âşıklık tasavvurunda aşk/gönül önemsenmekte, akıl devre dışı bırakılmaktadır. Dolayısıyla âşık, aklıyla değil, duygularıyla/gönlüyle hareket etmektedir. Hatta aşkın şiddetinden ötürü âşık, aklını kaybetmektedir. Aklını

Ol kemân ebrûlu yârin hüsnünün mecbûruyum [Sa'dî *Dîvânçesi*, G13/1 (bk. Kutlar, 2003, s. 201)]
 Sa'dî'nin şiirlerini yayımlamış olan F. Sabiha Kutlar (2003, s. 201), şairin bu dizelerde Attila İlhan'ın o ünlü "ben sana mecburum" söyleyişini çok önceden yakaladığını belirtir. Mazhar da -belki Sa'dî'nin şiirinde görüp beğendiği- bu söyleyişi kullanarak onun şiirsel gelişimine katkıda bulunmuştur.

kaybetmiş olan âşğın ise “ihtiyarı” (seçme ve karar verme yetisi) yoktur. Kayıtsız şartsız teslimiyet sahibi olan âşğın bütün dünyası sevgiliden ibarettir. Ancak - yukarıda kısaca değinildiği üzere- değışen sevgili anlayışına bağılı olarak âşıklık anlayışının da değıştiği ve bu değışim çerçevesinde artık âşğın sevgili karşısında beğenmeme, eleştirme ve sevmeme iradesine sahip olduğu dikkati çekmektedir.

Ahmed Mazhar’ın şiirlerinde aşktan sonra en çok işlenen tema bahardır. Çeşitli şiirlerde bahar mevsimine ilişkin tasvirler yapıldığı görülür. Söz konusu tasvirler, klasik bahar ve bahçe tasavvuruyla uyumludur:

Bahâr oldu açıldı sahne-i gülzârda güller

Kemâl-i iştiyâkımdan coşup ötmekte bülbüller [G2/1 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 31)].

Ezhâr açıldı seyr-i gülistân vaktidir

Feryâd u âh-ı bülbül-i nâlân vaktidir [G9/1 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 37)].

Onun şiirlerinde bahar tasvirlerinin yanında bahar mevsiminin toplumsal yaşama etkileri de dile getirilmiştir. Baharla birlikte insanların evlerinden dışarı çıkıp gezip dolaşmaları, ferahlamak için Çubuklu, Göksu, Kalender, Hisar gibi mesire yerlerine gitmeleri ve âşıkların görüşmeleri anlatılmıştır:

Bahâr mevsimi zevk ü mesâr mevsimidir

Çemende yâr ile geşt ü güzâr mevsimidir

Mesîrelerde teferrüc zamânıdır Mazhar

Çubuklu Göksu Kalender Hisâr mevsimidir [G1/1, 4 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 31)].

Bırakdı hâneyi ehl-i Sitanbul çıkıdı seyrâna

Elinde deste deste herkesin güllerle sünbüller [G2/2 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 31)].

Mazhar’ın şiirleri arasında aşk ve tabiat konulu şiirler/beyitler çoğunlukta olmakla birlikte, nasihat ve hikmet içerikli beyitler de bulunmaktadır. Onun -daha önce başka şairler tarafından da kullanılmış olan- “sühen” ve “sükût” redifleri ile kaleme aldığı şiirler, bu bağlamda örnek olarak verilebilir:

Sühen tükenmedi bin nükte-dân gelmişken

‘Aceb ne mertebe vüs’atlıdır fezâ-yı sühen

Nihâl-i akl-ı küle yapsa âşiyân yaraşır

Konar mı her der ü dîvâra hiç hümâ-yı sühen

Binerve fülk-i dile akla yelken eyleyerek
Çıkar leb-i yem-i ma'nâya nâ-hudâ-yı sühen [G24/2-4 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 49)].

Hezâr nükteli söz olamaz bahâ-yı sükût
Ne hoş çehrelidir şüh-ı dil-rübâ-yı sükût

Sükût eden kişiye kimse agzını açamaz
Zihî sühen eridir eden ictirâ-yı sükût

Ne dem ki meclis içinde ola sühen ehli
Anın dehânını açmak olur cezâ-yı sükût

Ne söz zamânı sükût et ne bî-mahal söyle
Ya vakt-i nutk olur elbet zamân ya câ-yı sükût

Eger muhâtab olursa bedâhati münkir
Mukarrer artık olur bî-gümân sezâ-yı sükût

Budur nişâne-i ahmak ki bî-lüzûm sözü
Dırâz eder eger etsen dahi recâ-yı sükût

Ya hayr söyle veyâhûd sükût kıl Mazhar
Revâ mı her sühen-i telh için fedâ-yı sükût [G8 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 36-37)].

Ahmed Mazhar, bazı şiirlerinde de gündelik dili kullanmıştır. Bu tür şiirlerin genellikle yargı bildiren cümlelerden oluştuğu, şairane hayallerin yer almadığı -veya başka örneklerle kıyaslandığında daha az bulunduğu-, söz ve anlam sanatlarından arındırılmış yalın bir söyleyişle inşa edildiği görülmektedir:

Zamân zamân sizi görmek ümîdi olmasa âh
'Azâb olurdu bu tatlı hayât bendenize

Sizin firâkınızı istemem de havf ederim
Mahûf yoksa degildir memât bendenize

Benim yegâne ümîdim sizi temâşâdır
Ne iktizâ nazar-ı kâ'inât bendenize

Tesellük eyliyorum şâh-râh-ı aşkınıza
Olur mu başka tarîk-i necât bendenize [G34/2-5 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 58)].

Mazhar'ın bazı şiirlerinde dönemin sosyal yaşamının şiire yansıdığı görülmektedir. Şiire yansıyan gündelik yaşama ait bu unsurlardan bazıları -doğal olarak- önceki yüzyıllardan farklıdır. Bu farklılıklar, şiir dilinde yeni benzetmelerin, yeni bağdaştırmaların oluşmasına imkân vermiştir. Bu çerçevede, şairin 12. şiirin nakarat dizesindeki sevgilinin faytonla seyahat etmesine (*Dil-pesendim yine faytona kurulmuş gidiyor*) ve -yine aynı şiirdeki- faytonda bacak bacak üstüne atarak oturmasına [*Pâyımı pâyının üstüne komuş ol meh-rû* (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 29-30)] ilişkin söylemleri örnek olarak verilebilir.

Buraya kadar izah edilmeye çalışıldığı üzere Ahmed Mazhar'ın klasik Türk edebiyatı geleneğine mensup bir şair olduğu görülmektedir. *Gazeteci'*ye bakıldığında ise onun farklı bir profil çizdiği dikkati çekmektedir. Mazhar, sosyal eleştiri nitelikli eserinde dönemin basın camiasını, gazetecilik anlayışını, gazete sahiplerini ve çalışanlarını tenkit eder. Devletin geleceğine ilişkin önemli hadiseler yaşanırken tiraj kaygısıyla ya da başka bazı bireysel endişelerle önemsiz, anlamsız ve kısır tartışmalara saplanıp kalmış bir basın dünyası tasvir eder. Nitekim vatanın bir parçası olan Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine yapılan görüşmeler yazarların ilgisini çekmez. Gazetenin imtiyaz sahibi ise tiraj endişesi içerisinde. Yazarlara insanların ilgisini çekecek vakâ-yı âdiye kabilinden polisiye olayları haber yapmalarını salık verir ve asıl gazeteciliğin bu olduğunu vurgular. Başyazar Edîb Bey, büyük sanatkârlara yönelik olumsuz görüşleri dolayısıyla başka bir gazetede yayımlanmış olan tenkit yazısına cevap yazma telaşı içindedir. Lebîb Bey ise "Pehnâ-yı Hayâl" başlıklı bir yazıyı tamamlama derindedir. Bunlardan başka gazeteye gönderilen okuyucu mektupları/yazıları, müretteplerin getirdikleri müsveddeler gibi önemsiz meseleler, yazarlar arasında konuşma ve tartışma mevzusu olurken bir tercümanın üçlü ittifak devletlerinin İstanbul'da Bulgaristan'la ilgili kulis faaliyetleri yürüttüğüne ilişkin başka bir gazeteden okuduğu haber üzerine konuşulmaması basın dünyasının odak noktasının ne olduğu ya da olması gerektiğiyle ilgili çarpıcı bir gönderme olarak dikkati çekmektedir.

Eserde dikkati çeken başka bir husus da Mazhar'ın Türkçe ile ilgili tutumudur. Gazetenin başyazarı (ser muharriri) Edîb Bey, bir okuyucu mektubunu değerlendirmek üzere, "Vâki'â mevzû fenâ değil. Fakat öyle zincirleme bir ifâde ki... Arabistân çölleri gibi ucu bucağı yok." (Ahmed Mazhar, 1325, s. 22) şeklinde cümleler sarf eder. Edîb Bey'in uzun zincirleme tamlamaları eleştirmek için yaptığı "Arabistan çölleri gibi"⁹ benzetmesinde yer alan Arap vurgusunun Mazhar'ın *Mecmû'a-i Eş'ârım*

⁹ Söz konusu mısralar şu şekildedir:

Arabca isteyen Urbân'a gitsin

Acemce isteyen İrân'a gitsin

Firengîler Firengistân'a gitsin

Ki biz Türküz bize Türkî gerekir

Bunu fehm etmeyen câhil demektir (Kemal Paşazade Said, 1303, s. 130'dan aktaran Beyhan, 1993, s. 173)

(*Son Asır Türk Şairleri'*nde ve başka bazı kaynaklarda üçüncü mısra kaydedilmemiş, son iki mısra ise yer değiştirmiştir.)

Yazılarında seci ve kafiye, söz sanatlarına son derece düşkün olmasına ve özellikle tercümelerinde muğlak bir üsluba sahip olmasıyla "pür-tumturak u hoş-edâ" olarak tanınan Said Bey, -kendisi

adlı şiir kitabına takriz yazmış olan Kemal Paşazade Said Bey'in *Dârü'l-Kütüb'*ünde yer alan mısralarındaki düşünce ve ifade biçimiyle benzerliği dikkat çekicidir. Esasen Osmanlı aydınları arasında 19. yüzyılın sonlarında yoğunlaşan dil tartışmaları, 20. yüzyılın başlarından itibaren iyice artmıştır. Dolayısıyla eserin yazıldığı dönemde Türkçenin ıslahına ilişkin tartışmalar sürüp gitmektedir ve Türkçenin Arapça ve Farsça unsurlardan arındırılması gerektiği görüşü baskındır. Bu bakımdan Mazhar'ın dil konusundaki tutumunun dönemin baskın görüşüyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Gazetenin gelenekçi bir tutum sergileyen edebiyat yazarı (muharrir-i edebîsi) Lebîb Bey, "pehnâ-yı hayâl", "mâverâ-yı hayâl" gibi realiteden uzak çağrışımlar yapan terkipleri arar, bulur ve yazılarına başlık yapmayı düşünür. Edîb Bey'in söylediği - yukarıda zikredilen- "Arabistan çölleri" benzetmesini "beyâbân-ı Arabistân"a dönüştürür ve bunun iyi bir başlık olabileceğini düşünür. Etrafındaki diğer gazete çalışanları onun bu arayışlarını bir saplantı olarak görürler ve tercihleriyle alay ederler. Eserde her ne kadar Lebîb Bey'in yazılarıyla ilgili fikir sahibi olmaya yetecek kadar alıntı yapılmamışsa da gazete çalışanlarının başlıklarla ilgili sözleri Mazhar'ın bakış açısının anlaşılması için yeterlidir. Burada Edîb Bey'in dili kullanım biçiminden çok, gerçeklikten kopuk olmasına bir gönderme ve eleştiri yapıldığı söylenebilir. Bu noktada Mazhar, Lebîb Bey'in şahsında bu tarz bir sanat anlayışını ve dil kullanımını benimseyen dönem yazarlarını ve şairlerini eleştirir.

Şairliğiyle İlgili Değerlendirmeler

Kaynaklara girmemiş olması sebebiyle yaşadığı dönemde Ahmed Mazhar'ın şairliğinin nasıl değerlendirildiği hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Bu durumun onun beğenilen bir şair/yazar olmadığına işaret ettiği düşünülebilir. Zira tezkirecilik geleneğinde tezkireciler eleştirel bir yaklaşımla şair ile şair olma heveslisi kişileri (müteşair) ayırarak eserlerinde sadece gerçek şairlere yer vermeyi amaçlamışlardır. Eğer başka bir sebebi yoksa, Mazhar'ın biyografik kaynaklara alınmamış olması, şairlik kudretinin yetersiz bulunmasıyla ilgili olabilir.

Mazhar'ın eserini kaleme aldığı dönemde nasıl değerlendirildiğine ilişkin elimizdeki tek veri, Kemal Paşazade Said Bey'in *Mecmû'a-i Eş'ârım* için yazdığı takrizdir (Takrizin metni için bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 3-4). Takrizlerde çoğunlukla olumlu değerlendirmeler yapılmasına¹⁰ karşın, Said Bey'in yazdığı takrizde çalışıp

uygulamaya geçirememiş olsa da- lisanımızı Türkçeleştirmek ve sadeleştirmek düşüncesindedir (İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 1969, s. 1596).

¹⁰ Takriz, Şark kitap telif usulünde eser ve müellifin okuyucuya takdimini ifade eden yaygın bir terimdir. Hazırlanan eser nihaî şeklini aldıktan sonra hattatlarca çoğaltılmadan veya basılmadan önce müellifi tarafından devrin ilim ve sanat adamlarına sunulur, onların kitap ve yazarı hakkındaki düşüncelerine dair bir metin esere eklenirdi. Bundan amaç kitap ve müellifin okuyuculara tanıtılması ve öneminin duyurulmasıdır. Bu tür yazılarda genellikle kitabın telifinden duyulan memnuniyet belirtilir, müellifin başarılarının devamı temennisinde bulunulur, nadiren bazı eksik ve yanlışlardan söz edilir. Takrizler ekseriyetle müellifin talebi üzerine kaleme alınır. Bununla beraber müellifin vefatından sonra yazılan takrizler de vardır. Takrizler çoğunlukla secili nesirle kaleme alınmakla birlikte, manzum veya nesir-nazım karışık olanları da mevcuttur. Takriz sahibi lügat bilgisini ve edebî sanatlardaki maharetini ortaya koymak için takrizine özen gösterir, söz sanatlarını yoğun biçimde kullanır. Bu metinlerde

kendini yetiştirmesi yönünde Mazhar'a nasihat verdiği dikkati çekmektedir. Said Bey, Mazhar'ın yaratılışında şairlik yeteneği bulunduğunu düşünmekle birlikte [*Tab'mın şimdiki isti'dâdı/Çok kemâle olacaktır bâdî* (9. beyit)], onun sürekli olarak şiirle uğraşıp çalışarak yeteneğini mükemmelleştirmesi gerektiği düşüncesindedir [*Dehâ ammâ ki tevaggul lâzım/ Çok tetebbu'la tekemmül lâzım* (4. beyit)]. Öyle ki kendini yetiştirmesi için nasıl bir yöntem takip etmesi gerektiği ile ilgili önerilerde bulunmuştur¹¹. Buna göre önce eski eserlere bakmasını ancak ondan sonra bakışlarını gelecek nesillere çevirmesini tavsiye eder [*Evvêlâ bak eser-i eslâfa/Sonra atf et nazarı ahlâfa* (5. beyit)]. Eski şairlere ait eserlerin her birini dikkatlice okuyup derinlemesine araştırmasını [*Çeşm-i mîzâna çekip her birini/Pîş-i im'âna çekip her birini* (6. beyit)]; zira bu süreçte pek çok sırlar, nükteler, fikirler ve kelimeler öğreneceğini söyler [*Öğrenirsin niçe esrâr u nûket/Öğrenirsin niçe efkâr u lûgat* (7. beyit)]. Böyle bir çalışma sürecinden sonra yeteneği gelişen şairin "yaratılış atının" önünde "söz meydanı"nın kapıları açılacaktır. İşte o zaman, istediği gibi koşması için atın dizginlerini salıvermelidir [*Açılır tevsen-i tab'a meydân/Kıl hemân durmayıp irhâ-yı inân* (8. beyit)]. Said Bey, kendisini yukarıda detayları verildiği şekilde geliştirmesi durumunda Mazhar'ın gelecekte yetenekli, büyük bir şair olacağı inancındadır [*Sen büyük şâ'ir-i müstakbelsin/ Şâ'ir-i mâhir-i müstakbelsin* (10. beyit)].

Bu noktada şairin kendi sanatıyla ilgili söylemlerinden de yararlanılabilir. Nitekim Ahmed Mazhar'ın şiirlerinde kendi şairliğine ilişkin çeşitli değerlendirmeler yer almaktadır. Bu çerçeveden olmak üzere, mukaddimede eserindeki şiirlerin kaleme aldığı ilk şiirleri olması dolayısıyla çok sayıda hatasının bulunduğunu belirtir ve bu hatalarından dolayı okuyucularından af diler (bk. Ahmed Mazhar, 1316, s. 5). İlk bakışta bu ifadelerden hareketle şairin kaleme aldığı şiirlerin sanat değeri ile ilgili tereddütleri olduğu düşünülebilir. Ancak -aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinileceği üzere- onun bazı şiirlerinde kendi şairlik kudretini abartılı ifadelerle övdüğü fahiye içerikli beyitler de mevcuttur. Aslında birbirine tezat gibi görünen bu ifadelerin her ikisinin de geleneğin bir yansıması olduğu söylenebilir. Pek çok şair gibi Ahmed Mazhar da mukaddimede alçak gönüllülük göstergesi olarak "olası" hatalarına vurgu yaparken fahiye içerikli beyitlerinde ise sanat kudreti bakımından bulunduğunu düşündüğü -ya da ulaşmayı hedeflediği- yeri göstermeye çalışmıştır.

Mazhar'ın kendi şairlik kudretini ve şiirlerini övdüğü fahiye içerikli beyitlerde çeşitli şiirsel hayaller ve söyleyişler üzerinden yaratılışındaki şairlik yeteneğinin büyüklüğüne, şiirlerinin lafız ve mana bakımından yetkinliğine vurgu yaptığı dikkati çekmektedir. Klasik dönem şairlerinin aşk konulu şiirlerde kendilerini âşık olarak konumlandırarak diğer şairlerle ve aşk hikâyelerindeki meşhur kahramanlarla âşıklık yarışına giriştikleri görülür. Nitekim Mazhar da aşk vadisinde hiç kimsenin kendisine denk olamayacağını belirtir:

bazen müellifle ilgili bilgiler de yer alır. Biyografi yazımında bu bilgilerden faydalanılmıştır. (Uzun & Arslan, 2010, s. 472).

¹¹ Said Bey'in Mazhar için ortaya koyduğu çalışma usulleri, eski şairler tarafından uygulanan geleneksel yöntemlerle (bk. Kurnaz, 2007) uyumludur.

Vâdî-i aşk u muhabbetde bana yok hem-‘inân

Esb-i tab‘ım Mazhar ol vâdîde pek çâlâk olur [G16/5 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 44)].

Yukarıdaki karşılaştırma ilk bakışta şiirden bağımsız gibi görünse de “aşk ve muhabbet vadisi” söyleminin şiirin içeriğine, “esb-i tab” ifadesininse şairin idrak düzeyine ve ifade gücüne bir gönderme olduğu açıktır. Nitekim şair bu ilişkiye aşağıdaki beyitlerde daha açık göndermelerde bulunmuştur. Buna göre şiirin özünü [feyz (G26/6a, G27/7a)] oluşturan mana, sevgilinin güzelliğinden damıtılan ve içene (okuyana/keşfedene) sonsuz yaşamın sırrını verecek olan bir özdür. Bu mananın özümsemesi, kişinin sahip olduğu zekâsı (G32/5a), irfanı (G27/7b), yaratılışı (G24/5b, G29/5a, G32/5b), kavrayış gücü (G27/7b) ve gayretiyle (G32/5b) ilişkilidir. Ancak manayı idrak etmekle, onu söz kalıbına döküp bir iletiye dönüştürmek ve başkalarına aktarmak farklı meziyetler ve beceriler gerektirmektedir. Şairin yüksek idrak düzeyiyle herkesten önce manayı kavrayıp özümsemesi ve ifade imkânlarını öğrenmesi lazımdır. Ahmed Mazhar, aşkın sırlarını ihtiva eden mananın ifade imkânlarının da -kendisi gibi- sevgiliden öğrenilebileceğini belirtir. Böylelikle şiiri, Îsâ nefesli sevgilinin can bağışlayan dudağından dökülen sihirli sözlerden öğrenilmiş bir lisan olarak tanımlar:

Feyz-i na‘tınla revân olmada çün âb-ı hayât

Dehenimden dem-i cân-bahş [u] devâ-sâz-ı Mesîh [G26/6 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 51)].

Ol mehin sihr-i lebinden mi temeşşuk eyledin

Sende ey Mazhar bu şi‘r-i pâk-i dil-cûlar nedir [G25/5 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 50)].

Şairin irfanından süzülen mana badesi, anlayışa/kavrayışa susamış gönülleri bilgiye/manaya kandırır:

Eyleyen dil-teşnegân-ı fitnatı sîr-âb-ı feyz

Bâde-i feyzim midir sâkî-i irfânım mıdır [G27/7 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 52)].

Ahmed Mazhar şiirlerini okuyana/dinleyene İlahî sırlar verecek hikmetli sözler olarak tanımlar. Bu bağlamda aşağıdaki beyitte meleklerin bile onun kaleminden dökülecek sözleri duymak için ayna gibi yaklaşıp can kulağıyla dinlediklerini¹² belirtmiştir. Geleneksel tıbbı dair bir uygulama üzerinden şair, şiir söylemedeki kudretini över. Dinleyenlerin melekler olması, Mazhar’ın sözlerinin İlahî sırlar taşıdığına yapılan bir göndermedir. Meleklerin can kulağıyla şairi dinlemesi ise onun şiirlerindeki mesajların önemli, yoğun ve girift oluşuna bir vurgudur:

¹² Şairin beyitteki benzetme ilgisi geleneksel tıptaki bir uygulamaya dayanmaktadır. Buna göre son nefesini vermekte olan kişinin yaşayıp yaşamadığını anlamak için nefes alıp almadığını kontrol etmek amacıyla iyice yaklaşarak kişinin nefesi duyulmaya çalışılırdı. Nefes sesinin duyulamayacağı kadar ağır vakalarda ise kişinin ağzına ayna tutularak aynanın buğulanıp buğulanmadığına bakılırdı.

Hep gûş-ı cânı âyîneveş tutdı kudsiyân

Hâmem olunca tûtî-i gûyâ-yı âhîret [G17/4 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 45)].

Mazhar'ın fahriye beyitlerinde şiirin "mana" ve "lafız (sühen)" boyutlarına birlikte vurgu yaptığı dikkati çekmektedir. Bunlar, klasik dönem şairlerinin şiirde önemseyip mükemmelleştirmeye çalıştıkları temel unsurlardır. Şair aşağıdaki beyitlerde, bütün mana perdelerinin kendisine açıldığını böylelikle bütün hakikatlere vakıf olduğunu, edalı söz söylemenin de kendi yaratılışına has bir meziyet olduğunu belirtir. Beyitlerdeki ifadelerinden ve özellikle de "tab' (yaratılış)" vurgusundan hareketle şairliği doğuştan gelen bir kabiliyet olarak gördüğü anlaşılan Mazhar, kendisinin de Allah vergisi büyük bir şairlik yeteneğine sahip olduğunu düşünmektedir:

Musahhar oldu ma'ânî bütün sana Mazhar

Senin tab'atine hâsdır edâ-yı sühen [G24/5 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 50)].

Sahip olduğu şairlik yetenekleri konusunda özgüveni yüksek olan Ahmed Mazhar, kendisini usta bir şair olarak görmektedir. Nitekim şairler arasındaki sözü daha güzel söyleme yarışını savaş meydanı ile ilişkilendirdiği aşağıdaki beytinde, kendisini bu meydanın en donanımlı savaşçısı olarak takdim etmektedir. Şair, kendisini -kahraman kelimesine kaynaklık eden meşhur Fars hükümdarını da nazara alarak- mana Kahramanı olarak görmekte, İslam tarihinin en meşhur kılıcı olan Zülfikâr'ı eline alarak yine İslam tarihinin en meşhur atı olan Düldül gibi savaş meydanına sürdüğünü söylemekte, şairlik kudretini bu şekilde tasvir etmektedir. Bu benzetme ilgisinde savaş meydanı, şairler arasındaki güzel söz söyleme yarışını; Düldül, -temsil ettiği güç itibarıyla- yaratılışında bulunan şairlik kudretini; Zülfikâr ise -şekli dolayısıyla- kalemi karşılamaktadır. Kurduğu benzetmede en güçlü vasıtalarla donanmış olan şair, mertçe mana yoluna at sürüp şiir söylerse üstat bilinen pek çok şairin onun heybetinden dolayı kaçacağına inanmaktadır. Bu noktada herhangi bir şairin adını zikretmeden "nice üstâd-ı sühen-dân" şeklinde bir genellemeye gitmesi, şairin zaman sınırlaması yapmaksızın bütün bir geleneği kast ettiğini düşündürmektedir. Nitekim şair, diğer şiirlerinde de başka bir şairin adını anmamıştır. Bu durum da göz önünde bulundurulduğunda Mazhar'ın zaman mefhumu gözetmeksizin bütün şairlere karşı bir meydan okuma içerisinde olduğu ve şairlik kudretini onlardan üstün gördüğü sonucuna ulaşılabilir. Kendisini "zamanın meşhur şairi" olarak tanımlayan Mazhar, çağdaşı olan şairlerden de üstün olduğu görüşündedir:

Kahramân-ı ma'nâyim ben Zü'l-fekâr-ı kilik ile

Sürdüm esb-i tab'ı râh-ı nazma Düldüller gibi [G29/5 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 54)].

At sürersem reh-i ma'nâya dilîrâne eger

Heybetimden niçe üstâd-ı sühen-dân kaçır [G19/4 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 46)].

Tefâhür eylesem çok mu bütün ihvânıma karşı

Zamânın ben de Mazhar şâ'ir-i meşhûruyum şimdi [G31/4 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 56)].

Yukarıdaki beyitte (G19/4) şairin yaptığı genellemeyi “nice” kelimesiyle sınırlandırdığı dikkati çekmektedir. Bu sınırlama, Mazhar’ın -kapsamı belirsiz de olsa bazı şairleri önemseydiğini, üstat olarak kabul ettiğini akla getirmektedir. Ancak eserde bu şairlerin kimliklerine ilişkin açık bir bilgi ya da gönderme yoktur. Bununla birlikte eser dikkatle incelendiğinde *sükût*, *sühen*, *var idi*, *olmuşdur sana* vb. redifli bazı şiirlerin başka şairlerin şiirleriyle benzerliği dikkat çekicidir. Buradan hareketle Mazhar’ın yukarıdaki şiirde olduğu gibi redif üzerinden gelenekle bağlantı kurduğu söylenebilir.

Ahmed Mazhar, başka şairlerin şiirleriyle nazire boyutunda benzerlik gösteren şiirler yazmak suretiyle de gelenekle bağ kurmuştur. Her ne kadar şairin kendisi bu şiirlerin nazire olduğunu belirtmemiş olsa da¹³ şekle ve içeriğe ait unsurların benzerliği, şiirler arasındaki ilişkiyi açık ve net bir şekilde göstermektedir. Bu duruma örnek olmak üzere, Nedîm’in şiirlerine benzerliğiyle dikkat çeken iki şiirin matla beyitleri verilebilir:

Hani o gün ki yüzünde letâfetin var idi

Lebinde reng ruhunda terâvetin var idi [G30/1 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 54)].

Müşğ ile kâfûr birleşmiş ten olmuşdur sana

Berg-i gül-bûy-ı semen pîrâhen olmuşdur sana [G33/1 (bk. Ahmed Mazhar, 1325, s. 57)].

¹³ Mazhar’ın söz konusu benzerliklere dikkat çekmemiş ve bu benzerlikleri herhangi bir şekilde açıklamaya çalışmamış olması, üzerinde durulup sorgulanması gereken bir durumdur. Zira gelenek içerisinde pek çok şairin benzer durumlarda ya şiirin başlığında, ya şiirdeki bir beyitte ya da sayfa kenarına düştüğü bir notla zemin şiiri ve bunun şairini açıkladığı bilinmektedir. Ancak genel eğilim böyle olmakla birlikte, bazı şairlerin bir şiiri tanzir etmiş olsalar bile yazdıkları şiirin nazire olduğunu belirtmedikleri de bilinen bir durumdur. Bu durum, günümüz insanının cevap bulmakta zorlandığı, kafa karıştırıcı bir husustur. Günümüzün kabullerinin/normlarının etkisiyle olsa gerek akla gelen ilk ihtimal, “sirkat” yani hırsızlıktır. Bu çerçevede düşünülürse Ahmed Mazhar, başka şairlere ait hazır şiir kalıplarını alıp kelime, anlam/hayal düzeyinde bazı değişiklikler yaparak kendisine mâl etmiş olmalıdır. Bu noktada nazirenin de tam olarak bu şekilde teşekkül ettiği unutulmamalıdır. Gelenek içerisinde başka bir şairin şiirini tanzir eden şairlerden bazıları şiirlerin başlığında ya da içinde nazire olduğunu belirtirken bazı şairlerinse belirtmediği görülmektedir. Burada Ahmed Mazhar ve eseri *Mecmû'a-i Eş'ârım* özelinde düşündüğümüzde, söz konusu benzerlikleri sirkat olarak değerlendirmenin kolay verilebilecek bir hüküm olmadığı görülmektedir. Zira böyle bir iddia hem şiirleri yazan Ahmed Mazhar’ın, hem de onun şiirlerini okuyup eserine takriz yazan Kemal Paşazade Said Bey’in ve eseri basan matbaa yöneticileriyle çalışanlarının bu hırsızlığı fark etmedikleri ya da bu hırsızlığa göz yumdukları anlamına gelecektir. Oysa ilk bakışta hemencecik fark edilebilecek benzerlikleri, bu geleneğin içerisinde doğup büyümüş, bu geleneğe uygun şiirler yazmış şairlerin ya da onların eserlerini basan ve bastıkları eserlerle ilgili her türlü olumsuzlukla yüzleşmek durumunda olan kişilerin göremeyeceğini düşünmek akla uygun değildir.

SONUÇ

19. yüzyıl sanatçısı Ahmed Mazhar, *Mecmû'a-i Eş'ârım* adlı bir şiir kitabı ile *Gazeteci* adlı bir tiyatro metni kaleme almıştır. Sanatçı bu eserleri vesilesiyle birkaç kaynaktaki sadece isim olarak yer almış, ancak hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Eserleri üzerinde yapılan inceleme neticesinde Mazhar'ın kimliği, kişiliği ve yaşam öyküsüne ilişkin vardığımız oldukça sınırlı -ve bazıları belirsiz- sonuçlar şunlardır: Mazhar, yaklaşık olarak 1870'li yıllarda dünyaya gelmiş ve 1910 yılından sonraki bir tarihte de ölmüştür. Nerede doğduğunu belirlemek mümkün olmamışsa da en azından hayatının bir döneminde İstanbul'da yaşadığı anlaşılmıştır. İyi bir eğitim almıştır. Farsçayı bu dilde şiirler yazacak kadar iyi bilmektedir. İlk gençlik dönemlerinden itibaren şiirler yazmıştır. Hem klasik Türk şiiri geleneğine hem de Batılı edebî türlere vâkıf bir sanatçıdır.

Ahmed Mazhar'ın manzumelerinde klasik Türk şiiri geleneğinin güçlü etkisi görülmektedir. *Mecmû'a-i Eş'ârım*'daki şiirlerin tamamı aruz vezniyle ve gazel, kaside, kıt'a, muhammes, rubai, beyit gibi klasik Türk şiirinin nazım şekilleriyle kaleme alınmıştır. Bu şiirlerde işlenen konularla konuların ele alınış biçimleri de klasik Türk şiiri geleneğiyle uyumludur. Şiirlerde -bütün klasik Türk şairlerinde görüldüğü üzere- yer yer rindâne, yer yer âşıkâne, bazen hikmetli, bazen övgü içerikli söyleyişlere rastlamak mümkündür. Onun söyleyişinde Nedîm, Nef'î, Nâbî, Şeyh Gâlib gibi önceki yüzyılların tanınmış şairlerinden izler görülmüştür. Yine şiirlerinde kurguladığı hayallerde klasik şiirin mecazlar ve benzetmeler dünyasından yararlandığı dikkati çekmektedir. Bununla birlikte son dönemde artan toplumsal değişime paralel olarak şiirde görülen yeni ifade imkânı arayışı Mazhar'da da mevcuttur. Bu arayışların tezahürü olarak onun şiirlerinde yer yer alışılmamış bağdaştırmalara, teşbihlere, yeni terkiplere, varlığa ve eşyaya yüklenen farklı anlamlara da rastlanmıştır. Ahmed Mazhar'ın şiirlerinde görülen bütün bu hususiyetler, klasik Türk şiirinin yüzyıllar içerisinde geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümle uyumludur. Bu bağlamda *Mecmû'a-i Eş'ârım*'daki şiirlerinden hareketle Ahmed Mazhar'ın klasik Türk şiiri geleneğine mensup bir şair olduğu hükmüne varılmıştır. Bununla birlikte onun ikinci eseri olan *Gazeteci* ise Batı kökenli piyes türündedir. Bu durum, koşulların çok hızlı değiştiği bir dönemde yaşamış olan Mazhar'ın -çağdaşı olan pek çok sanatçı gibi- değişen edebî temayüllere uyum sağladığını göstermiştir.

EXTENDED ABSTRACT

19th century artist Ahmed Mazhar wrote a poetry book called *Mecmû'a-i Eş'ârım* and a theatre text called *Journalist*. Regarding these works, the artist has only been mentioned as a name in a few sources, but no information has been given about him. As a result of the analysis of his works, the very limited -and some unclear- conclusions we reached regarding Mazhar's identity, personality and biography are as follows: Mazhar was born approximately in the 1870s and died at a date after 1910. Although it was not possible to determine where he was born, it was understood that he lived in Istanbul at least for a period of his life. He received a good education. He

knew Persian well enough to write poems in this language. He wrote poems starting with his early young age.

Ahmed Mazhar brought together his poems, which he reported to have written during his childhood, in his first work, *Mecmû'a-i Eş'ârım*, in 1898. The strong influence of the classical Turkish poetry tradition is seen in Mazhar's poems. All of the poems in *Mecmû'a-i Eş'ârım* were written in aruz meter and in verse forms of classical Turkish poetry such as ghazal, kaside, kıt'a, muhammes, rubai, couplet. The topics covered in these poems and the ways they are handled are also compatible with the classical Turkish poetry tradition. In the content of his poems -as seen in all classical Turkish poets- it is possible to come across sometimes rindâne, sometimes amorous, sometimes wise and sometimes praise expressions. In his expression, traces of well-known poets of previous centuries such as Nedîm, Nef'î, Nâbî, Şeyh Gâlib can be seen. Again, it is noteworthy that he made use of the world of metaphors and similes of the classical poetry in the dreams that he constructed in his poems. However, in parallel with the increasing social change in the recent period, the search for new expression possibilities in poetry is also present in Mazhar. As a manifestation of these quests, there are also unusual associations, similes, new compositions, different meanings attributed to existence and things in his poems. All these features seen in Ahmed Mazhar's poems are compatible with the change and transformation that classical Turkish poetry has undergone over the centuries. In this context, based on his poems in *Mecmû'a-i Eş'ârım*, it was concluded that Ahmed Mazhar was a poet who belonged to the tradition of classical Turkish poetry.

In the prologue that he wrote for Mazhar's *Mecmû'a-i Eş'ârım*, Kemal Pashazade Said Bey (1848-1921), one of the important names of the period, stated that the talent in the nature of Ahmed Mazhar pointed to a great poetic potential of a great poet, and that he would become a very talented poet in the future. However, it could not be determined whether Mazhar continued to write poetry after publishing this work. Although it was determined that there were various articles in verse and prose signed as "Mazhar" in the catalogue scans performed on various newspapers of the period, it was not possible to associate any of them with Ahmed Mazhar, the subject of the study.

Ahmed Mazhar, who had a good command of the classical poetry culture, was also competent in Western literary genres. As a matter of fact, his second known work, *Journalist*, is a play of West origin. In addition, the artist considered himself competent in writing novels. This showed that Mazhar, who lived in a time when conditions were changing very rapidly, adapted to the changing literary tendencies, like many artists of his time.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe Zeytin, Z. (2014). *Veli Recai Velibeyoğlu'nun Bütün Türk Şairleri adlı eseri (k-m arası şairler) (inceleme-metin)* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=gyLHMouPes-CvnhRcjQsKT4blJyZ2qKS6LaPchf8kUysODdRoA2d-BJs0IrxJH0j>
- Ahmed Mazhar (1316). *Mecmû'a-i Eş'ârım*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Ahmed Mazhar (1325). *Gazeteci*. İstanbul: Asır Matbaası.
- And, M. (2014). *Başlangıcından 1983'e Türk tiyatrosu tarihi*. İstanbul: İletişim Yay.
- Arslan, M. (2014a). Ahmed Mazhar. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mazhar-ahmed>
- Arslan, M. (2014b). Sa'îd, Kemâl Paşa-zâde Mehmed Sa'îd Bey, Lastik Sa'îd. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/said-kemal-pasazade-mehmed-said>
- Atik Gürbüz, İ. (2011). Divan tertibinde türün şekle tercihinine bir örnek: İlahîzâde Mehmed Emîn Vâsık Divanı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 123-131. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202393>
- Beyhan, M. A. (1993). Bir II. Abdülhamid devri aydınının profili: Lastik Said Bey. *Osmanlı Araştırmaları*, XIII, 167-205. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oa/issue/10965/131142>
- Burma, M. (2012). Bulgaristan'ın Osmanlı imparatorluğu'ndan ayrılış sürecinde Bulgar ayaklanmaları. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 67-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baed/issue/34531/381504>
- Doğan, H. (2018). *Döneminin şâirlerinin kaleminden sultan İkinci Abdülhamid'e medhiyeler*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- İnal, İ. M. K. (1969). *Son asır Türk şairleri* (Cüz VII). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi
- Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı şair okulu*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kutlar Oğuz, F. S. (2003). Sa'dî ve Dîvânçe'si. *Türkoloji Dergisi*, XVI(2), 193-219. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji/issue/43348/527607>
- Poyraz, T. & Tuğrul, N. (1967). *Tiyatro bibliyografyası (1859-1928)*. Ankara: Millî Kütüphane Yay.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Uzun, M. İ. & Arslan, A. T. (2010). Takrîz. *İslam ansiklopedisi* (C. 39, s. 472-474). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/takriz>
- Velibeyoğlu, V. R. (1975). *Örneklerle basılı bütün şiir kitapları antolojisi* (C. 1-2). İstanbul: Dilmen Basımevi.
- Yıldırım, İ. (2021). Ahmed Mazhar Efendi'nin Mecmû'a-i Eş'ârım'ında kayıtlı Hz. Ali ve Hz. Hüseyin manzumeleri. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(15), 88-106. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhel/issue/62183/894357>
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî kaynaklı sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.